

מחשבות על הגינות הגיוני

מאת: בוריס המרשלג

גינני הוא מעשה מוסרי של הבעת ביקורת נוקבת תוך הדגשת ההיבט השלילי והבלתי-מוסרי של מעשה, אדם או עמדה מסוימת, או במילים פחות יפות, "הטפת מוסר".

ויכוחים פוליטיים רבים ברשת ובתקשורת מתחילים כאשר מישהו או מישהי משמיעים דברי גינני בפומבי. לעתים, פעילים פוליטיים ופוליטיקאים נדרשים לגנות אמירה, תופעה או מעשה מסוים ולעתים קרובות מאוד אותה דרישה, או ניסיון "לחלץ בכוח" גינני, באה כתגובה לאותו גינני.

לדוגמא, כאשר אנשי שמאל משמיעים גינויים ביחס לפעולות טרור יהודי-ימני או אמירות גזעניות כאלה ואחרות, התגובה הכמעט אוטומטית מצד אנשי ימין אינה התייחסות לתוכן הגינני או לעצם הגינני, אלא דרישה מצד אותם אנשים לגנות תופעות, לכאורה, דומות דוגמת טרור פלסטיני או אסלאמי או אמירות אנטי-ישראליות (אשר נתפסות אוטומטית כאנטישמיות בשיח הישראלי).

התגובה הזאת היא ביטוי לתפיסת עולם שלמה שקיימת מתחת לפני השטח, לרוב באופן בלתי מודע והיא - על אנשי ונשות שמאל להאמין בערכי ההומניזם, החילוני, הדמוקרטי באופן אבסולטי ואוניברסלי ולהכיל את עיקרון ה"שוויון בפני החוק" גם בתחום המוסרי - "שוויון בפני הציווי המוסרי", אם תרצו. כאשר ציפיה זו אינה מתקיימת, כפי שקורה לרוב, הדבר מוכיח למגני המגנים כי למעשה תפיסת העולם השמאלית נשענת על צביעות מובנית וכי אין הם שונים כלל מאנשי הימין. באיזה מובן?

לעומת אנשי השמאל, מאנשי ימין מצופה לקדם את האינטרסים של קבוצת אוכלוסייה מאוד ספציפית ולהגביל את עולמם המוסרי כלפי חברי קבוצה זו בלבד. שוויון? רק בין יהודים! גזענות? רק נגד יהודים לבנים שמדכאים יהודים שחורים. צדק חברתי? רק למי ששירת בצבא. חופש ביטוי? רק למי שמשעתק את הנרטיב הציוני.

לתפיסתם של מגני המגנים, כאשר איש שמאל מסרב לגנות אישה מוסלמית שמציקה למשפחת מתנחלים בצעקותיה הרמות או את צעקותיו המשולהבות של חה"כ ג'מאל זחאלקה למתנחלים (כלומר לכל היהודים באשר הם) להסתלק מהר הבית, הדבר מוכיח כי הוא למעשה צבוע, בוגד בעמו ומקדם את האינטרסים של "האויב הפלסטיני" במסווה של ערכי מוסר, ממש כשם שאיש הימין מקדם את האינטרסים של העם היהודי, לעתים קרובות ללא כל צורך במעטה מוסרי.

הסיבה שאני כותב בנושא הזה היא בדיוק משום שטענות אלה מצד אנשי ימין גרמו לי כאיש שמאל להתסכל פנימה, לצדדים ולכל שאר הכיוונים ולהסביר לעצמי מדוע תחושת הבטן שלי דוחפת אותי לגנות בקלות טרור מתנחלים או טרור ממלכתי-צבאי מצד ישראל כלפי הפלסטינים בעוד שאיני חש דחף חזק כל כך לגנות אלימות פלסטינית פיזית או מילולית כלפי מתנחלים או חיילים.

אי אפשר להתעלם מכך שאם מאמצים את החשיבה הלוגית הקרה (והשטחית באופן תהומי) אזי אלימות היא אלימות וטרור הוא טרור ומי שמאמין שהערכים המוסריים שלו רלוונטיים לכלל האנושות צריך להכיל אותם באופן שווה וללא משוא פנים, בוודאי אם הוא שולל כל אבחנה בין דם לדם ובין צבע עור כהה לבהיר.

כששוחחתי על כך עם חבריי וחברותיי בשמאל נתקלתי ב"פסקת ההתגברות" הבאה: אין סימטריה בין כובש לנכבש, אין סימטריה בין מדכא למדוכא. מחבריי וחברותיי חסידי "פוליטיקת הזהויות" שמעתי טיעון ספציפי יותר - אין זה מוסרי מצד מי שמשתייך לקבוצת זהות הממוקמת במעלה ההיררכיה החברתית הקיימת (ובראשה גברים אשכנזים חילונים ותיקים סוציאליסטים לאומיים - אחוס"ל בקיצור) לגנות, או להטיף מוסר, למי שממוקמים מתחתם בסולם הזה. לפיכך, אשת שמאל מזרחית לא תגנה מעשים מסויימים כאשר יבצע אותם פלסטיני, אבל כן תגנה את אותם מעשים כאשר יבצע אותם אחוס"ל כלשהו.

כמובן, ייתכן מאוד שכגבר חילוני ממוצא ברה"מי, יליד הארץ שהוא במקרה גם סוציאליסט, אפילו אם לא לאומי, אני שוגה לחלוטין בהבנת הדברים ואשמח להינזף קשות בידי מאן דהוא ללא קשר למוצאו או מעמדו האתנו-דתי-כלכלי במטרה לתקן את דרכיי ולטהר את מחשבותיי.

אלא שצורת החשיבה הזו, אפילו שהיא נדמית בעיני כסבירה בהחלט, בכל זאת מותירה אותי במקום לא נוח שבו אני מדמיין את עצמי עושה את המוות לשכני ממול מר רגב האשכנזי אם אגלה ביום מן הימים שהוא מכה את אשתו התימניה, אבל שותק אם יתברר לי כי מר דסטא האתיופי בדירה לידי מכה את אשתו האשכנזיה. התמונה הופכת למורכבת למדי ומעלה שאלות נוספות רבות. ידוע כי נשים מדוכאות לעומת גברים בכל חברה נתונה אבל הדברים נעשים מסובכים יותר כאשר צריך להחליט מי מדוכא יותר במעלה ובמורד ההיררכיה החברתית בה אנו חיים, טרנסג'נדרים אשכנזים שנלחמים על זהותם כגברים מול חברה שמתעקשת להגדירם כנשים או גברים פלסטינים הומוסקסואלים? נדמה שהדבר מצריך קורס אקדמי אחד לפחות, שגם הוא אינו זמין אלא לשבריר קטן באוכלוסיה.

נחשוב מה שנחשוב על רעיון ה"אין סימטריה", הוא למעשה מהווה שבירה מוחלטת מאותו מוסר אוניברסלי והשטוח שהשמאל כה התגאה בו במשך שנים רבות. בהתחשב בכמות הנזק והסבל הכלל-עולמי שהסבו מי שפעלו בשם הרעיון הזה, אני מסרב בכל תוקף לגנות אנשי השמאל שפועלים בסביבתי על העובדה כי הם לא מהססים לשפוך את האמבטיה הזו מבלי לבדוק יותר מדי אם יש או אין תינוק בפנים.

יעשו טוב אותם אנשי שמאל אם יסבירו לקהל מאזיניהם/קוראיהם הימני כי הם אין הם מגנים אלא אנשי קש אוניברסליסטים, כשלמעשה מי שעומד מולם אינו אלא איש שמאל הנשען על מוסר מהסוג הרליטיביסטי (מוסר יחסי), אשר אינו מכיל את אותם ציוויים מוסריים על כלל בני האדם ולמעשה משמיע גינויים רק כנגד מי שהוא רואה כמשתייך לאותו חוג מוסרי כמותו. גינוי אמרנו? גינוי ומחמאה בחובו. אם אני מגנה אותך סימן שאני חושב שאתה ואני נאמנים לאותו קוד מוסרי או לאותה קבוצת זהות - אחי אתה! עכשיו, תעזוב בבקשה את השערות של האישה הפלסטינית המסכנה!

ואז, מי שנותר מחוץ למעגל הקוד המוסרי הוא אותו לוחם אסלאמיסט בעזה שבמאבקו לשחרור מכיבוש זר אני תומך ללא תנאי, אפילו שאינני מסכים, בלשון המעטה, עם קשת הטקטיקות בה הוא נוקט או עם תפיסת עולמו החברתית-פוליטית. דילמה קשה. כאיש שמאל הומניסט המאמין בשוויון ערך האדם אין לי שאיפה כלשהי להותיר אדם כלשהו מחוץ לקבוצת ההשתייכות שלי. אני מעדיף לחשוב על עצמי כחלק מקולקטיב אנושי גדול אשר צועד, עם הזמן, ובאופן מודע, לכיוון כלשהו שמקיים את תפיסתי המוסרית במלואה - כלומר, חברה בה כל צורות הדיכוי בין בני ובנות אנוש נכחדו מזמן ונמצאות רק בספרי ההיסטוריה.

באין מנוח לנפשי, נהגתי ממש כפי שאני מניח שנוהג אותו לוחם אסלאמיסט בעזה ופניתי אל אבותיי הרוחניים ואל "כתבי הקודש" שלי - המניפסט הקומוניסטי (מרקס ואנגלס), המוסר שלהם ושלנו (טרוצקי) וקובץ מאמריו של לנין בשאלה הלאומית. משם עולה, למיטב הבנתי הצנועה, תפיסת עולם מוסרית מעט שונה מן המקובל, בטח בשמאל של ימינו.

ראשית, המוסר הוא גוף רעיוני שנמצא בתהליך תמידי של שינוי והתפתחות (אם כי לא לינארית - ישנן תקופות של קפיצות אדירות ותקופות של שקיעה מוסרית, כפי שאני ועוד לא מעטים סבורים כי אנחנו בעיצומה של תקופה כזו).

שנית, המניע את התפתחות המוסר בחברה מעמדית הוא המלחמה המתמדת (גלויה או סמויה) בין המעמד השליט והמדכא והמעמדות המנוצלים והמדוכאים. במילים אחרות, הסטטוס המוסרי הרווח בחברה מסוימת הוא שיקוף של האינטרסים של המעמד השליט. אל מול תפיסת המוסר השלטת מתפתחות תפיסות מוסר נגדיות המשקפות את האינטרסים של המעמדות המנוצלים והקבוצות המדוכאות.

לפיכך, השיח המוסרי הוא למעשה זירת קרב נוספת (כמו גם מקומות העבודה, המרחב הציבורי, הפרלמנט, מוסדות ההשכלה ועוד) בין אינטרסים סותרים של קבוצות מדכאות ומדוכאות בחברה.

מכאן, אם ישנה התפתחות, אז כמובן שלא קשה להצביע על כך שיש תפיסת מוסר מפותחת יותר ומפותחת פחות (למשל התפיסה כי הומוסקסואליות היא מחלה שיש להדביר היא תפיסה מפותחת פחות, כלומר נחותה לעומת התפיסה כי לכל אדם יש להעניק חירות לעשות ככל העולה על רוחו כל עוד אינו עושה זאת באופן שמגביל את חירות הזולת לעשות את אותו הדבר בדיוק). לנין בהחלט ראה זאת כך, אלא שיריביו הפוליטיים בשאלה הלאומית טענו כי על החברות המפותחות מוטלת האחריות ואף החובה המוסרית לכפות את תפיסות המוסר שלהן על החברות המפותחות פחות, אם בכוח אם באמצעים דיפלומטיים (ימין ושמאל כבר אמרנו?). ממש כפי שבתקופתנו השתמשו אנשי ימין בעובדה שבמדינות מוסלמיות קיים דיכוי נשים ורדיפת הומוסקסואלים כדרך לעורר כעס כלפי "האסלאם" ולרתום אנשי שמאל בעלי כוונות טובות לתמוך אפילו בפלישה צבאית אמריקאית לאפגניסטן ולעיראק כתנאי לדמוקרטיזציה, חירות, שוויון ושלוש עולמי.

לעומתם טען לנין בתוקף כי יש להניח לכל חברה לפתח את תרבותה ואת כלכלתה בקצב שמתאים לה והטיף לעצמאות לאומית של העמים המדוכאים, על אף (ואפילו בזכות) שהוא עצמו התנגד קשות לרעיון הלאומיות. המפתח להבחנה בין מוסר אוניברסלי מהסוג הרווח בימינו (המשקף אינטרסים הדכאניים של המעמד השליט) ובין המוסר האוניברסלי העולה מתוך הטקסטים המרקסיסטיים הוא הדגש על המאבק המעמדי כמנוע להתפתחות כלכלית, חברתית ומוסרית.

כפי שהוכח לא פעם, לא פעמיים, אלא מאות פעמים במהלך ההיסטוריה, דיכוי לאומי, דתי או תרבותי, מצד גורם זר (אשר לעתים קרובות מצליח להאפיל על המאבק המעמדי ומאפשרים לו להסתתר טוב יותר מן העין הבלתי מזוינת) לא יסייע בשום דרך לקבוצות המדוכאות בכל עם ועם לקיים בהצלחה מאבק מוסרי-תרבותי באופן שישקף את האינטרסים שלהם, ובמקרים לא מעטים אף יזיק ויסיג לאחור את ההישגים הצנועים שהושגו בעבר. רק מתוך תמיכה כנה ואינטרנציונליסטית במאבקי המדוכאים (שכוללת גם בין השאר ולפני הכל לשאול אותם מה הם רוצים וצריכים מאיתנו במקום להחליט בעבורם באופן פטרוני) בכל העולם (פועלי כל העולם וכו') תצמח חברה כלל עולמית בה דיכוי נשים או רדיפת הומוסקסואלים, בין השאר, יהיו טאבו מוסרי מוחלט.

איש או אשת שמאל שיאמצו גישה זו למעשה יחסכו מעצמם את הצורך להתנצל ולהתגונן בכל פעם שהם נתקלים במכונת מגני המגנים. במקום זאת, הם יאמרו בקול ברור ורם:

א. המוסר אינו מטרה לכשעצמה אלא תוצר לוואי של המאבק המעמדי, הוא בסך הכל עוד זירת מאבק מיני רבות בין מדכאים ומדוכאים.

ב. מה שהופך אותי לאיש שמאל אינם הערכים האוניברסליים שלי אלא העובדה כי במאבק בין מדכאים ומדוכאים אני תומך תמיד, תמיד, תמיד(!) בניצחון המדוכאים וחיסול כל צורות הדיכוי.

ג. הגיבוי הוא עוד כלי טקטי מיני רבים במסגרת המאבק המוסרי. מטרתו לחזק נפשית את שותפיי לדרך ולגייס תומכים נוספים לצד שאני רואה בעצמי חלק ממנו.

ד. כשאני משתמש בכלי טקטי אני שואל את עצמי - במה הוא יועיל לניצחון המדוכא על פני מדכאו והמנוצל על פני מנצלו? כאן בהחלט יש להביא בחשבון שאלות של זהות - אם ישמע אותי, גבר יהודי אשכנזי, אותו לוחם אסלאמיסט מעזה שרואה באזרחים מטרה לגיטימית, מגנה את מעשיו - האם זה יגרום לו לשקול טקטיקה אחרת? או שמא זה יספק דלק מוסרי לכל אלה שמבקשים לדכא את החירות הלאומית של אותו לוחם תחת מעטה מוסרי של אי-פגיעה באזרחים או ערכים פמיניסטיים ולהטבא"קיים?

ה. לחילופין, אם אשמיע, כישראלי, קול של הזדהות עם הקוראים לחרם על ישראל (תיאורטית, תיאורטית! אל תעצרו אותי, אני איש משפחה!) וגיבוי למעמדה של ישראל מעל החוק הבינלאומי (בסדר, בסדר! גם ממשלת סוריה לא מוסרית! סנקציות עכשיו! אה? כבר יש?! לא חשוב אז) או כגבר וכמורה, הזדהות עם מאבק התלמידות לשוויון בקוד הלבוש בבתי הספר וגיבוי לסוכני תרבות האונס בקרב המורים והמנהלים, או כאשכנזי, הזדהות עם המאבק נגד הדיכוי החברתי, הכלכלי והתרבותי של המזרחים וגיבוי לעושיהם ולמדיריהם, האם זה יקדם או יזיק למאבקם בדיכוי ממנו הם סובלים?

וכך, חברות וחברים, הגיבוי נעשה יותר נוח. החיים בתור שמאלנים בישראל? לא ממש. מצד שני, נוח זה משעמם.